

Verschijningsvormen van Venus in de beeldende kunst.

Essay geschreven door Marius van Berloo

De vrouw is in de beeldende kunst altijd al een intrigerend onderwerp.

Veel kunstenaars hebben zich gewaagd aan de voorstelling van vrouwen.

Verschillende manieren van uitbeelden zijn dan ook de revue gepasseerd, daar de vrouw in de kunstgeschiedenis een groot genre vormt. Aan de hand van een visuele analyse gaan we kijken naar de verschillende manieren van uitbeelden van de vrouw en in het bijzonder Venus. Zo kennen we veel verschillende verschijningen van de vrouw als moeder, godin, engel, koningin, of bijvoorbeeld feeks.

In dit essay richt ik mijn focus op Venus, de godin die een belangrijke rol speelt in de uitbeelding van het vrouwelijk naakt. Ik heb een selectie gemaakt van een aantal beelden en schilderijen, deze selectie is gemaakt op basis van visuele overeenkomsten. De uitbeelding van een schaars geklede vrouw is geïnspireerd op kunstwerken uit de klassieke Oudheid. Het eerste ideaalbeeld was dat wel van de Venus van Willendorf, die in 1908 werd gevonden door Josef Szombathy in het dorpje Willendorf (afbeelding 1) een beeldje van het slechts elf centimeter hoog. Het dateert van ongeveer 22.000 tot 24.000 voor Christus. Toen was het ideaalbeeld blijkbaar geheel en al op het lichamelijk voort kunnen brengen van kinderen gericht. Grote borsten, brede heupen en een behoorlijke vetlaag.

De Venus Pudica Praxiteles, 4e eeuw v. Chr. (afbeelding 2) behoort tot één van de beroemdste naakte vrouwenfiguren uit de klassieke beeldhouwkunst.

Veelvuldig kwam deze Venus in de beeldende kunst voor. Zie o.a de gelijkenis tussen de Venus Pudica en de Venus van Botticelli's Geboorte van Venus. (afbeelding 3)

Deze 'kuis Venus' op een schelp heeft één hand op haar schaamstreek gelegd, terwijl de andere arm haar borsten gedeeltelijk aan het zicht onttrekt.

De oude Pudica werd exclusief met Venus in verband gebracht, de kunstenaars van latere perioden gebruikte haar ook voor andere vrouwen die zich schaamden voor hun eigen naaktheid, bijvoorbeeld het beeld Eva van Rodin, die wordt verdreven uit het paradijs, zij schaamt voor haar naakte lichaam en probeert dit te verhullen (afbeelding 4)

De oude godin Venus is één van de beroemdste en aantrekkelijkste figuren uit de klassieke mythologie. Haar naam alleen al roept een beeld op van ideale vrouwelijke schoonheid, vruchtbaarheid en liefde. De lichamelijke perfectie van Venus groeide in de Renaissance uit tot een metafoor. Van iedere mooie vrouw kon men zeggen dat zij ‘een Venus’ was en elke mooie vrouw kon ook de houding aannemen die speciaal “ontworpen” was voor godinnen uit de klassieke Oudheid. Omdat lange tijd het uitbeelden van het vrouwelijk naakt taboe is, werden afgebeelde naakte vrouwen veelvuldig tot de mythologische Venus-figuur bestempeld.

In navolging van de oude voorbeelden stelden de kunstenaars in de 16^e eeuw “Venus” opnieuw gedeeltelijk of geheel naakt voor. Dergelijke schilderijen zouden soms zelfs geschilderd kunnen zijn naar gelijkenis van de vrouw of maîtresse van de kunstenaar of zijn opdrachtgever. De sensualiteit die aan Venus was toegeschreven gebruikten men hier gretig als inspiratiebron. In de 16^e eeuw zien we Venus in sensuele liggende afbeeldingen als de *Venus van Urbino* van Titiaan (afbeelding 5). Hiervoor hadden andere schilders zich al toegelegd op de uitbeelding van het liggend naakt. Daarbij was echter de negatieve betekenis behouden die de christelijke moraal eraan hechtte, er werd vrijwel geen aandacht aan het idee van schoonheid gegeven. Deze werken kregen meestal de betekenis van één van de zeven hoofdzonden, de *onkuisheid*. Vóór Titiaan ontstond er een reeks werken waarin de idee van natuurlijke schoonheid aan de hand van de uitbeelding van Venus op de voorgrond trad. Lucas Cranachs *Venus en Amor* is hier een voorbeeld van (afbeelding 6).

De weergave van sensuele naakten werd niet alleen gerechtvaardigd door de moraliserende interpretatie en de symbolische functies van Venus.

Kunstenaars voelden zich niet langer gehinderd om ook de romantische en zelfs de pure artistieke rijkdom van de Venus-mythe te verkennen. Zo onderscheiden we een aantal typen voorstellingen die gedeeltelijk of zelfs geheel nieuw zijn en waarin steeds vaker de nadruk op de schoonheid komt te liggen. De 'Venus en Adonis' die Hendrick Goltzius in 1614 heeft gemaakt is hier een voorbeeld van (afbeelding 7).

De verhoudingen in het schilderij kloppen mooi en er zijn heldere kleuren gebruikt. Er is gebruik gemaakt van een piramidaal compositie, het schilderij is vrijwel symmetrisch, waardoor sterk de nadruk wordt gelegd op Venus en Adonis. Zij zijn duidelijk het belangrijkste op het schilderij. Er is een dramatisch moment afgebeeld, Venus probeert Adonis te waarschuwen om niet meer op gevaarlijke diersoorten te jagen, maar hij negeert de waarschuwingen en wordt daardoor gedood. De hond links op het schilderij staat daar symbolisch voor. Hij is de leraar van het recht en bestraft zonden van mensen. Adonis is eigenwijs en luistert niet naar de wijze raad van Venus en wordt daarvoor gestraft. Je kunt de slechte afloop van het verhaal ook zien in de manier waarop de twee naar elkaar kijken. Zij zegt 'doe het niet!' en hij zegt 'ik moet!'.

In de 18^e eeuw kwamen de thema's van de klassieke mythologie nog veelvuldig voor, maar het excessieve ervan werd behoorlijk afgezwakt. Elementen die de het vrouwelijk liggend naakt verbinden met de mythologische Venus worden steeds vaker achterwege gelaten. De nadruk komt op het vrouwelijke naakt te liggen.

Het belangrijkste hierbij is dat nu een gewone, van de conventies bevrijde vrouw als model werd genomen bij het afbeelden van een liggende naakte vrouw. Stap voor stap brachten guitige en ongegeneerde toespelingen de seksualiteit nadrukkelijk in het schilderij binnen via de zogenaamde scènes galantes die in de tweede helft van de eeuw in de mode waren. Met de opkomst van de filosofie van de Verlichting in de tweede helft van de eeuw verdwijnt het zondegevoel uit de erotiek. Voortaan maakt sensualiteit deel uit van het natuurlijke bestaan van de mens, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de schilderkunst.

Het vrouwelijke wordt op andere wijze uitgebeeld dan in vorige eeuwen het geval was. Speelsheid, erotiek en lichtvoetigheid zijn belangrijke begrippen die dergelijke uitbeelding in de tijd van de Verlichting kenmerken. De schoonheid van de sensuele, geïdealiseerde vrouwelijke naakten hebben plaatsgemaakt voor guitige en ongegeneerde uitbeeldingen van het vrouwelijk naakt waarbij vaak met licht ironische toon een vrouw van vlees en bloed wordt neergezet.

Het verschil in de 20e eeuw, met de vrouwelijke Venus uit de oudheid had niet groter kunnen zijn. Neem het verschil tussen de welhaast vadsige rondingen van de vrouwen van Rembrandt en de slanke welvingen van die Venus uit de oudheid. Er is geen echt simpel beeld waar door alle eeuwen heen het ideaal op wordt gebaseerd. Het is juist telkens in beweging, het is dynamisch. Het enige constante wat je erin zou kunnen vinden is de symmetrie die ons telkens aantrekt, de regelmatigheid en de vlekkeloosheid van een huid. Maar een vrouw moest bovenal intrigeren, een gevoel dat je heel duidelijk krijgt bij de Venus van Urbino. Je ziet dat ze een hele hoop verrassingen en geheimen voor je in petto heeft, en dat je ze eigenlijk nooit allemaal te zien zult krijgen, sierlijkheid was de norm.

In de huidige tijd zien we dat het Venus word gebruikt als metafoor bij de "Venus van Milo met laden" van Dali 1936/1970 (afbeelding 9) De laden kunnen begrepen worden als een verwijzing naar het model van Sigmund Freud, maar roept ook de associaties van het lichaam: tepels, navel, knie als zachte knoppen van laden. Daarnaast is er misschien ook nog de verwijzing naar de Venus als een meubelstuk of de echtgenote als een meubelstuk?

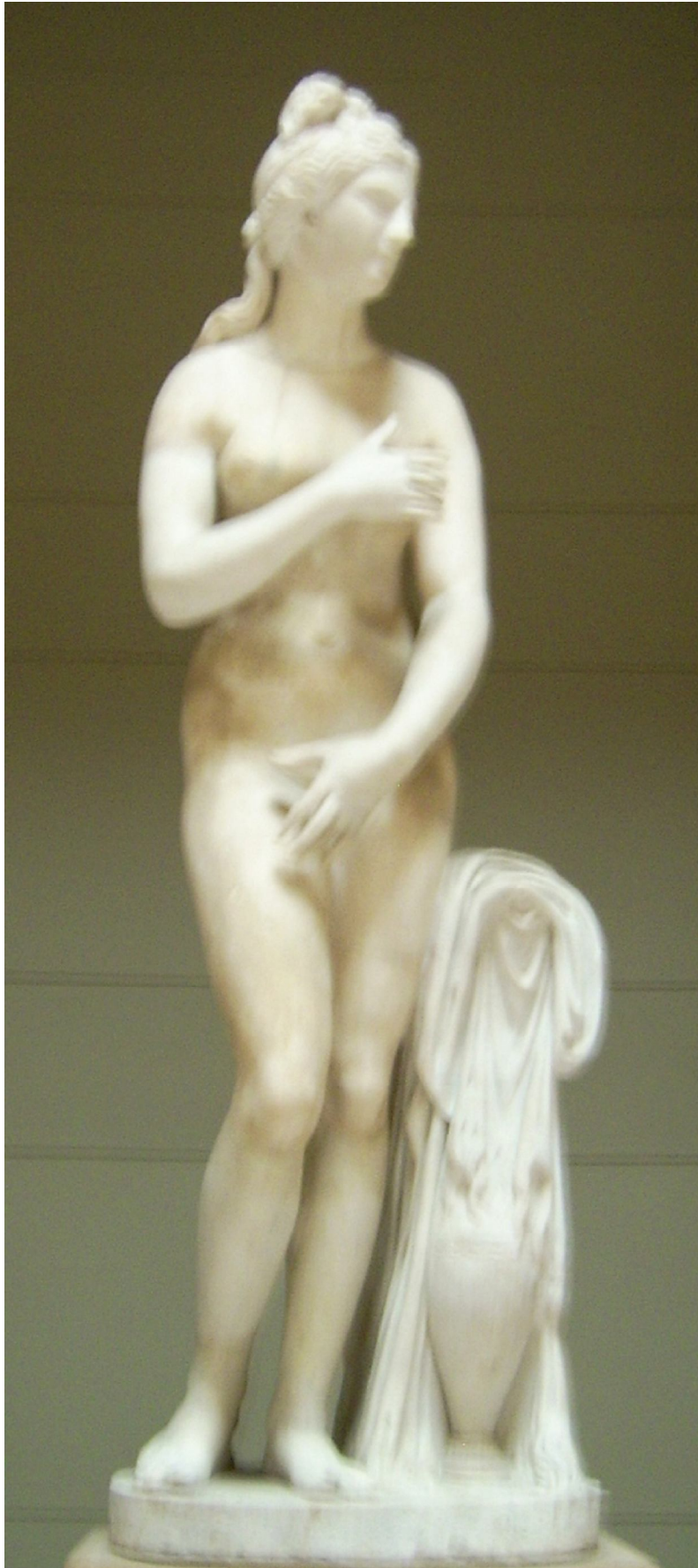
Conclusie:

Ik wil in mijn essay een overzicht geven van een virtuele rondleiding door de kunstgeschiedenis. Hierbij heb ik een voorbeelden genomen die bepalend zijn voor geweest hoe we nu kijken. Het beschouwend kijken vind ik een wezenlijk onderdeel van kunsteducatie en kan het beste in het museum worden ervaren door naar de kunstwerken te kijken.

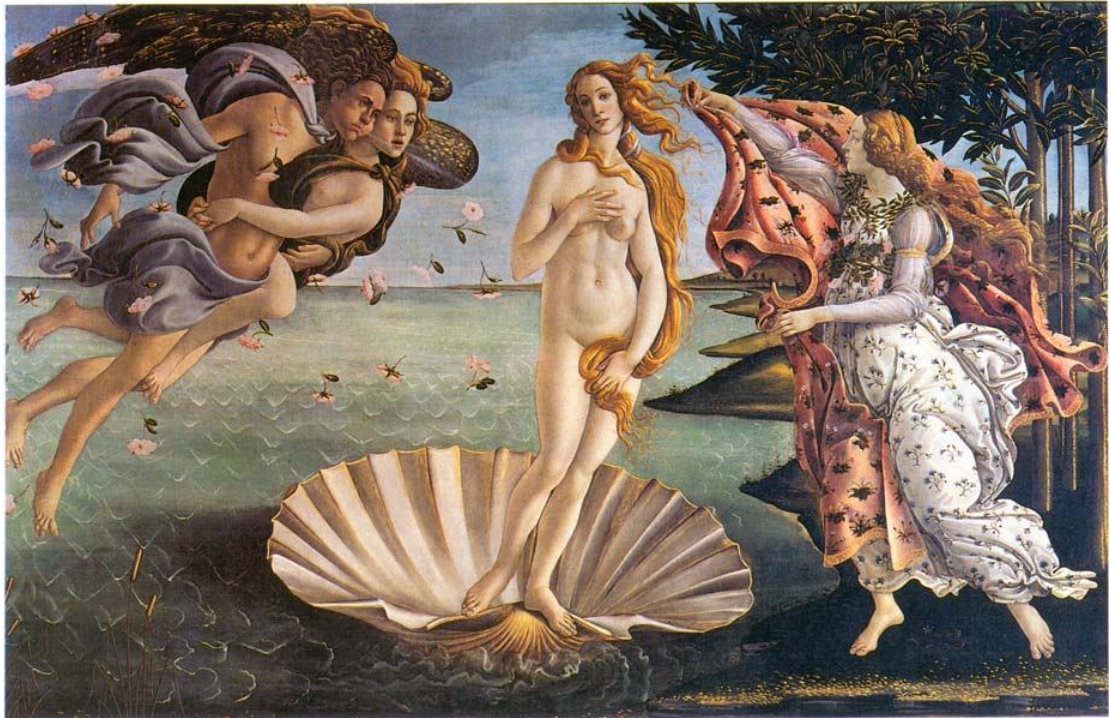
Afbeeldingen:

afbeelding 1 venus van willendorf

afbeelding 2 Pudica Praxiteles

afbeelding 3 Botticelli's Geboorte van Venus

afbeelding 4 Eva met Rodin

afbeelding 5 Venus van Urbino van Titiaan

Afbeelding 6 Lucas Cranach *Venus en Amor*

afbeelding 7 ' Venus en Adonis' die Hendrick Goltzius

afbeelding 9 'Venus van Milo met laden' van Dali

Bronnen van dit essay zijn:

<http://www.rug.nl/let/voorzieningen/alfasteunpunt/onderwerpen/klassieketalen/>

[venus](#)

Goffen, R. *Titian's Venus of Urbino*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997
Hollander, A. *Seeing through clothes*. Berkeley: University of California Press, 1993
Todts, H. *Venus, vergeten mythe*. Amsterdam: Ludion, 2001.